Nečekaný objev v Kateřinské jeskyni

Petr Zajíček

Stará Kateřinská jeskyně byla známá a navštěvovaná už od pravěku. Svědčí o tom nedávno nalezené a datované pravěké uhlíkové kresebné stopy na stěnách uvnitř jeskyně. Úspěšný epigrafický výzkum nadále pokračuje, zároveň však byl souběžně s tím uskutečněn historicky první archeologický výzkum ve vnitřních prostorách jeskyně. Dosud byly totiž archeologické výzkumy zaměřeny na oblast vstupního portálu a navazující chodby. A výsledky těchto sondáží poblíž pravěkých kreseb přinesly poznatky, které očekával jen málokdo.

Zahájení vykopávek v sondě 1 v Ledové chodbě. Foto: Petr Zajíček, archiv SJČR

Mohutný portál jeskyně blízko Skalního mlýna lákal po staletí zvědavce a dobrodruhy. Vnitřní prostory jeskyně patrně sloužily i jako úkryt. Velké množství novodobých nápisů, podpisů a letopočtů dokládají časté návštěvy od 18. století. Vzhledem k tomu, že od raného středověku byla v blízkém okolí řada sídel, lze předpokládat, že byla jeskyně navštěvována i v tomto období, i když přímý doklad o tom dlouho nebyl. Archeologické nálezy v portálu jeskyně z druhé poloviny 19. století prokázaly pravěké osídlení v neolitu. Ve stejném období byla hojně osídlena i nedaleká jeskyně Koňská jáma.

Pravěké jeskynní kresby

Od roku 2016 probíhá ve vnitřních prostorách staré Kateřinské jeskyně epigrafický výzkum, na kterém se podílejí pracovníci Správy jeskyní ČR, Univerzity Palackého v Olomouci a Ústavu jaderné fyziky AV ČR Praha. Překvapující výsledky výzkumů uhlíkových kresebných stop v různých částech jeskyně podložené radiouhlíkovým datováním ukázaly, že vnitřní prostory Kateřinské jeskyně opakovaně navštěvovali lidé již v pozdním neolitu. Stáří kreseb se pohybuje mezi 6000 až 7000 lety, což koresponduje s archeologickými nálezy v portálu jeskyně. Jedná se o nejstarší jeskynní kresebné stopy na území České republiky. V současné době je v jeskyni evidováno celkem 12 pravěkých kreseb, které se nacházejí jak na stěnách Hlavního dómu, tak ve vybíhajících chodbách. Je zřejmé, že přestože nebyly vnitřní prostory Kateřinské jeskyně stálým sídlištěm, neolitičtí lidé vstupovali do těchto prostor opakovaně a cíleně. Za jakým účelem, je zatím předmětem diskusí. Snad byl mohutný dóm s chodbami uctíván jako svatyně, přičemž se zde mohly odehrávat rituální obřady. Proto vznikla myšlenka zrealizovat vůbec první archeologický výzkum ve vnitřních prostorách staré Kateřinské jeskyně, a to v blízkosti datovaných pravěkých jeskynních kreseb. Legislativní kroky k realizaci archeologického výzkumu, který povoluje na základě smysluplných podkladů Archeologický ústav AV ČR Brno, se ujali pracovníci Univerzity Palackého v Olomouci. Vzhledem k tomu, že nález a datace nejstarších pravěkých kreseb v lokalitě byly dostatečným argumentem pro povolení výzkumu, došlo v srpnu letošního roku k prvnímu odbornému průzkumu sedimentů na vytipovaných místech staré Kateřinské jeskyně.

Přípravy a zahájení archeologického výzkumu

Vlastnímu archeologickému výzkumu předcházel průzkum sedimentů v Ledové chodbě pomocí georadaru. Právě na začátku Ledové chodby je největší akumulace pravěkých kreseb na stěnách, proto bylo toto místo vybráno jako hlavní lokalita pro vykopávky. Druhou lokalitou byla vytipována koncová partie bezejmenné chodby, kde byla také datována jedna z nalezených pravěkých kreseb. Vlastní výzkum proběhl ve dnech 8.–12. 8. 2022.

Před jeskyní bylo postaveno plavící zařízení na jemný materiál, v jeskyni u sond síta na prosévání vykopaného materiálu a instalováno kvalitní osvětlení. Polohy sond byly před zahájením prací precizně zdokumentovány. Dva týmy archeologů pak začaly souběžně odkrývat vrstvu po vrstvě.

Sonda 1 – Ledová chodba

Sonda 1 o rozměrech 1 × 1 metr je situována 10 metrů od ústí Ledové chodby od Hlavního dómu a 1 metr od stěny. V těchto místech je kumulace čtyř prokazatelně pravěkých uhlíkových kreseb, které jsou přibližně ve stejné výškové úrovni.

Již od první odkryté 10 cm hluboké vrstvy v sondě bylo zřejmé, že se nejedná o původní uložení výplně. Již od začátku se hlinitokamenitém sedimentu objevovaly kosti pleistocenních obratlovců, převážně medvěda jeskynního *(Ursus spelaeus)*. Charakter výplně pokračoval ve stejné podobě dále do hloubky. V hloubce asi 20 cm se objevila kovová konstrukce v podobě svisle uloženého silného plechu, která protínala celý průběh sondy. Patrně se jednalo o zbytky staré elektroinstalace z prvních zpřístupňovacích prací a zavedení elektroinstalace v roce 1910. Konstrukce pokračovala do hloubky skoro 50 cm, pak musela být odstraněna. Kolem ní byl v celém průběhu stejný materiál jako v nejsvrchnější vrstvě sondy. Kameny, hlína a mnoho roztroušených kostí zvířat. V nejhlubší části sondy byla odkryta čelist jeskynního medvěda, která už dle archeologů byla na původním místě uložení, tedy podařilo se dostat na nepřekopanou vrstvu sondy. Mezi recentní překopanou vrstvou a původní pleistocenní nebyly nalezeny žádné stopy kulturní vrstvy.

Sonda 2 – bezejmenná chodba

Zatímco sonda v Ledové chodbě nepřinesla očekávané doklady o aktivitách z žádného pravěkého ani historického období, sonda v bezejmenné chodbě odkryla archeologické nálezy z několika období a přinesla překvapující objev. Sonda byla situována do koncových partií chodby, nikoliv do úplného konce, ale do místa pod datovanou neolitickou uhlíkovou kresbou.

Již první den se ve svrchní vrstvě podařilo nalézt kosti pleistocenních zvířat, několik keramických střepů pravěkého stáří a několik střepů středověkých. Dle archeologů se však nejednalo o keramiku z období neolitu, ale mladší. Předpokládá se, že se jedná dobu bronzovou. Dále byly nalezeny kruhové kovové předměty podobné mincím o průměru 12 mm, avšak bez viditelné ražby. Podle směsi různě starého materiálu z první vrstvy sondy bylo tedy jasně patrné, že ani zde nejsou sedimenty v původním stavu, ale materiál byl v dřívější době překopán a tím promíchán.

Střížky a plechy ze sondy 2 v bezejmenné chodbě, doklad penězokazecké dílny. Foto: Petr Zajíček, archiv SJČR

Následující den se už ukázal původ nalezených „mincí“, tedy střížků. Jednak v hlubší vrstvě byly nalezeny další a navíc další plíšky ze stejného materiálu, ve kterých byly vystřiženy kruhy stejné velikosti. Byl to jasný doklad toho, že v prostorách staré Kateřinské jeskyně byla ve středověku tajná penězokazecká dílna. Její fungování archeologové předběžně odhadují na konec 14. nebo začátek 15. století. Jedná se o druhou jeskynní penězokazeckou dílnu na Moravě a čtvrtou v České republice. Jeskynní penězokazecká dílna je u nás známa z jeskyně Čertova díra na Kotouči u Štramberka, Koněpruských jeskyní v Českém krasu a z jeskyně Kozákov v Českém ráji.

Při zahlubování sondy 2 pouze přibýval již nalezený materiál, tedy keramické pravěké a středověké střepy, další střížky a kousky vystříhaných plechů. A také osteologický materiál. S kostmi jeskynních medvědů byly nalezeny i drobné kosti pleistocenních hlodavců.

Během výzkumu byla sonda 2 prohloubena do hloubky cca 90 cm až na skalní podloží. Lze předpokládat, že v sedimentech dalších partií bezejmenné chodby se nacházejí artefakty stejného charakteru.

Nesmírně zajímavý je také nález pravěkých střepů mladšího stáří než datované pozdně neolitické kresby zjištěné na několika místech staré Kateřinské jeskyně. Vzhledem k tomu, že další uhlíková kresba byla datována do halštatského období, je zřejmé, že Kateřinská jeskyně byla od pozdního neolitu navštěvována průběžně a často. Tedy v neolitu, době bronzové, v období halštatu a dále od raného středověku. Byl to přirozený úkryt např. během válek, ale i vhodné místo k páchání nelegální činnosti. Je známo, že ve středověku byli penězokazci nejen popravováni, ale před tím i mučeni. Účel častých návštěv pravěkých lidí zatím není přesně interpretován. Archeologové se domnívají, že mohutný dóm staré Kateřinské jeskyně i s vybíhajícími chodbami mohl být svatyní a prostory byly uctívány a využívány k obřadům. Předpokládalo se, že odpověď by mohly přinést právě archeologické výzkumy u zjištěných pravěkých kreseb, avšak pětidenní srpnový výzkum zatím nepřinesl takové poznatky, které by pomohly vysvětlit aktivity pravěkých lidí v jeskyni. Nález dokladů penězokazecké dílny byl však překvapivý a posunul opět poznání nejen Kateřinské jeskyně, ale celé oblasti Moravského krasu. ■